

50. VÝROČÍ VŘSR

Dne 17. října 1967 se konalo v Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii slavnostní vědecké zasedání k padesátému výročí Velké říjnové socialistické revoluce. Zasedání se zúčastnili náměstek ministra zahraničních věcí K. Kurka, rada velvyslanectví SSSR v Praze S. I. Prasolov, vedoucí pracovníci ministerstva zahraničních věcí, zástupce mezinárodního oddělení ÚV KSČ a oddělení vědy ÚV KSČ a zástupci vědeckých institucí, s nimiž Ústav pro mezinárodní politiku a ekonomii spolupracuje a které se zabývají výzkumem mezinárodních vztahů, jako Ústav dějin evropských socialistických zemí, Historický ústav ČSAV, Orientální ústav ČSAV, Vysoká škola politická ÚV KSČ, Vojenský historický ústav, Vojenská politická akademie atd. Zasedání se zúčastnili rovněž novináři, zastupující tiskové kanceláře i jednotlivé československé listy.

Úvodní slovo pronesl ředitel Ústavu pro mezinárodní politiku a ekonomii dr. A. Šnejdárk. Připomněl, že Velká říjnová socialistická revoluce zasáhla svým působením všechny složky lidského života, stala se skutečným přelomem historie a není prakticky jediné otázky lidského působení, které by zůstalo nedotčeno touto velkou historickou přeměnou. Přirozeně, že Velká říjnová socialistická revoluce zasáhla hluboko i do mezinárodních vztahů. Jestliže se pracovníci na úseku mezinárodních vztahů dnes, po padesáti letech, které nás dělí od slavného října 1917, zamýšlejí nad tím, co znamená Velká říjnová socialistická revoluce pro mezinárodní vztahy, nalézají zde především několik základních momentů, které skutečně až dodneška rozhodujícím způsobem ovlivnily a dále ovlivní vztahy mezi státy. Velká říjnová socialistická revoluce především zlomila monopol kapitalismu ve světě a to znamená, že zlomila též monopol tajné kapitalistické diplomacie. Vnesla do mezinárodních vztahů nového činitele, který se měl stát v následujícím období stále více rozhodujícím. Tímto novým činitelem byly lidové masy.

I když revoluce nezvítězila ihned v celosvětovém měřítku, mobilizovala svým příkladem a významem miliónové masy ve všech zemích a proměnila je ve skutečně významného činitele ovlivňujícího mezinárodní vztahy. Naprosto to neznamená, a bylo by velkou simplifikací výkladu vstupu lidových mas do světových dějin a do vývoje mezinárodních vztahů, kdybychom chtěli tuto událost interpretovat jako přelom, který snad okamžitě přivedl všechny lidové masy světa na stranu revoluce a který způsobil, že lidové masy jednoznačně působí od Velké říjnové socialistické revoluce jediné k dalšímu rozvoji světové revoluce. Historicky vzato, tomu zdaleka tak není. Vidíme, že se našly nové formy, jak lidové masy oslabovat, neutralizovat, jak usměrnit jejich působení nejnovějšími moderními způsoby, kterými disponuje dnešní kapitalismus. Ale historicky nezvratná a trvalá je skutečnost, že již nelze provádět mezinárodní vztahy a zahraniční politiku bez účasti lidových mas, a že v případech, kdy se kapitalistické státy snaží provádět zahraniční politiku proti zájmům lidových mas, musí k tomu volit specifické nástroje a formy, jak lidové masy odvést od podstaty věci, dezinformovat, dezorientovat je. Proto je neoddělitelnou součástí práce

badatele v oblasti mezinárodních vztahů odkrývat formy, nástroje a prostředky této politiky buržoazních vlád, jimiž na široké lidové masy právě v oblasti zahraniční politiky působí. Jedině tak je možno úspěšně bojovat proti této politice a jejím nástrojům a dále prosazovat myšlenky, které velký Říjen postavil před lidstvo a které ještě zatím nebyly v celé své šíři uskutečněny.

Dr. Šnejdárek poukázal dále na to, čím byl Sovětský svaz v rozvoji mezinárodních dělnického a komunistického hnutí, co znamenala jeho existence pro další rozmach socialistické revoluce. Přešel pak k otázce, jak se vliv Říjnové revoluce a sovětskou zahraniční politiku studuje v ÚMPE, jež je ústavem nikoli výlučně historickým, nýbrž multidisciplinárním. A jestliže v činnosti jeho pracovníků prvořadou povinností je studovat problematiku čs. zahraniční politiky, pak je nasnadě, že v souvislosti s tím nelze nestudovat i problematiku sovětské zahraniční politiky a čs.-sovětských vztahů.

Jestliže zkoumáme československou zahraniční politiku, jestliže zkoumáme její vývoj, její současné místo, i její perspektivy, řekl dr. Šnejdárek, nalézáme jasnou skutečnost, že nezávislost Československa, jeho síla i jeho budoucnost je nerozlučně spjata se silou Sovětského svazu. Československo se opírá ve své zahraniční politice o Sovětský svaz a z tohoto spolenectví vytvořilo primární a základní bázi celé své zahraniční politické činnosti. V badatelské činnosti věnované výzkumu československo-sovětských vztahů se orientujeme především třemi směry: v první řadě nám jde o objasnění podstaty těchto vztahů, o popis vývoje těchto vztahů a o analýzu sil, které v těchto vztazích působí. Druhou linií, po které jdeme při výzkumu sovětsko-československých vztahů a která svým dosahem zasahuje i do oblasti propagandy, je šíření pravdy o těchto vztazích v naší veřejnosti. Tato činnost je významná především tím, že výsledek analytického bádání přenáší ve srozumitelných a jasných formách vědecké popularizace nejširším skupinám, nejširším vrstvám československého obyvatelstva. Konečně třetí okruh problémů jimiž se ve výzkumu československo-sovětských vztahů zabýváme, je poznávání toho nového, co v těchto vztazích historicky nastupuje. Vztahy států, zvláště socialistických, jsou vysoce živými institucemi, které se neustále dále vyvíjejí a budou vyvíjet. K tomu, abychom je poznali, abychom je mohli předvídat, abychom z nich mohli odstraňovat rušivé momenty a abychom v nich naopak mohli podtrhovat kladné momenty, k tomu je třeba důkladně a hluboko zkoumat ty faktory, které v těchto vztazích působí, a zvláště ty, které se nově projevují. Dr. Šnejdárek pak zdůraznil, že výzkum mezinárodních vztahů a zvláště vztahů mezi námi a nám nejbližším státem, Sovětským svazem, vyžaduje pochopitelně oboplně součinnosti. Připomněl pak řadu společných akcí, které se realizovaly formou publikací či společnými konferencemi a poradami.

Na závěr svého vystoupení zauvažoval dr. Šnejdárek o praktických stránkách výzkumu. Řekl, že jsme se nikdy neřadili na výzkum jednotlivých společenských jevů jako na nějaké umění, které nás oddělí od života a které budeme pěstovat, aniž bychom viděli potřeby denního života, potřeby současnosti i nejbližší budoucnosti. V současné době máme před sebou velký úkol bojovat proti antikomunismu, bojovat proti dezinformaci, proti nepřátelské ideologii. Nelze tento boj vést starými metodami. A na tomto úseku je otevřeno obrovské pole vysoce potřebné spolupráce mezi československými a sovětskými odborníky a samozřejmě odborníky z dalších socialistických zemí. Máme tedy skutečně důvody, abychom, vzpomínajíc padesáti let Velké říjnové socialistické revoluce, nevzpomínali jen s pohledem zpátky.

Shromáždění pozdravil rada velvyslanectví SSSR v Praze S. I. P r a s o l o v a promluvil o otázkách československo-sovětské vědecké spolupráce. Vysoce v této souvislosti ocenil dosavadní výsledky této spolupráce, z druhé strany však vyjádřil názor, že tyto výsledky ještě zdaleka neodpovídají existujícím možnostem. Poukázal zvláště na publikace a studie osvětlující vývoj československo-sovětských vztahů i na bohatou činnost ediční v této oblasti. Eventuální rozdílnost názorů na některé otázky mezi vědeckými badateli ČSSR a SSSR nemusí být, podle jeho názoru, překážkou vzájemné

vědecké spolupráce, ale právě naopak důvodem k tomu, aby se tato spolupráce rozvíjela ještě intenzivněji než doposud.

S hlavním projevem Padesát let sovětské zahraniční politiky vystoupil vedoucí oddělení socialistických zemí ŮMPE dr. Václav Kotyk. Zabýval se vývojem zahraničně politické koncepce SSSR v tomto období a ukázal, že SSSR v celých svých dějinách upřímně prosazoval politiku míru a mírového řešení rozporů vyplývajících z existence rozděleného světa, že usiloval o mírové soužití zemí s rozličnými společenskými a státními systémy. Politice mírového soužití v zahraničně politické koncepci SSSR věnoval mimořádnou pozornost. Zabýval se v této souvislosti brestlitevským mírem, který pokládá za klíč k pochopení zahraničně politické činnosti SSSR celého meziválečného období a kde jsou v postupu sovětské diplomacie obsaženy všechny podstatné elementy sovětského přístupu k mezinárodním vztahům, elementy, působící v sovětské politice nejen v letech mezi válkami, ale po jistou dobu i v letech poválečných. Bez ohledu na ideologická hlediska, nepřipouštějící možnost trvalé a dlouhodobé mírové spolupráce socialistického státu s kapitalistickou velmocí, byl tento mír uzavřen, stal se pro SSSR životní nutností. Základním kritériem sovětského postupu byl zájem na udržení sovětského státu jako jediného socialistického státu, základní metodou sovětské diplomacie využívání rozporů mezi imperialistickými státy a nejdůležitější oporou mezinárodní dělnické hnutí. Leninova teoretická analýza okolností vedoucích k podepsání brestlitevského míru a zdůvodňující postup socialistické diplomacie obsahuje všechny tyto podstatné momenty, působící poté jako trvalé prvky sovětské zahraničně politické koncepce. Pochopení Leninova postupu v roce 1918 je podle názoru dr. Kotyka i klíčem k pochopení všech kritických situací vývoje zahraniční politiky SSSR, zvláště pak klíčem k pochopení událostí ve světové literatuře tak diskutované a zkreslované, sovětsko-německého paktu z roku 1939. I v této kritické situaci šlo podle názoru referenta v podstatě o totéž, to znamená o udržení prvního socialistického státu, o to zabránit vytvoření jednotné kapitalistické protisovětské fronty, která by byla v dané situaci, kdy SSSR přes všechny úspěchy byl slabší než kapitalistický svět, silou schopnou vážně ohrozit samu existenci Sovětského svazu. Zájmy národní bezpečnosti SSSR vyžadovaly, aby byla prakticky realizována ta zahraničně politická alternativa — existující v sovětské politice od dob Rapalla — která by znemožnila sjednocený postup imperialistických sil. V referátu bylo vysvětleno úsilí Sovětského svazu o mír v meziválečném období, současně však i skutečnost, že objektivní podmínky meziválečného období nedovolovaly překonat pojetí soužití jako součásti přechodné etapy, předcházející období nových revolučních srážek a zvrátů. Soužití bylo ovšem tehdy chápáno jako určité mezidobí předcházející novému revolučnímu výbuchu, pro nějž je nutno připravovat revoluční síly. Objektivní podmínky meziválečného období ani jiné pojetí mírového soužití nedovolovaly. Byl to teprve vývoj po druhé světové válce, kdy došlo ke kvalitativní změně světa, který si vynutil zahraničně politické koncepce odpovídající této nové objektivní skutečnosti. Mluvíme-li tedy o mírovém soužití v sovětské zahraničně politické koncepci, řekl dr. Kotyk, musíme vidět jak kontinuitu sovětské politiky, tak z druhé strany i kvalitativní změnu v pojetí mírového soužití, změnu tak hlubokou, že ne náhodou vedla jako jedna z hlavních příčin ke vzniku ostrých rozporů uvnitř mezinárodního komunistického hnutí. I když potřeby konkrétní situace vyžadují, aby v procesu realizace tohoto pojetí byl kladen důraz na ten či onen faktor uskutečňování politiky mírového soužití — po říjnovém plénu ŮV KSS v roce 1964 byl tento důraz položen na otázku jednoty socialistických zemí a komunistického hnutí — nemělo by to měnit nic na základním, možno říci strategickém pojetí sovětské zahraniční politiky, které je nakonec určováno faktory dlouhodobými, základními tendencemi ekonomického a politického vývoje a zvláště pak potřebami a požadavky nastupující vědeckotechnické revoluce. Podle názoru referenta právě současný vývoj mezinárodních vztahů potvrzuje, že jedinou cestou k tomu, aby socialismus na mezi-

národním poli dosahoval dalších úspěchů, je důsledná praktická realizace politiky mírového soužití ve vztahu ke všem základním problémům a ke všem oblastem světa.

Zvláštní pozornost věnoval dr. Kotyk ve svém výkladu místu proletářského internacionalismu v zahraničně politické koncepci SSSR, linii podpory revolučních sil sovětskou zahraniční politikou. Stručně charakterizoval z tohoto hlediska situaci v letech mezi dvěma válkami, kdy existence SSSR jako jediného socialistického státu určovala do značné míry úkoly ostatních komunistických a dělnických stran, kdy linie podpory SSSR našla v jejich politice plně uplatnění. Převážnou část výkladu o této otázce věnoval novým podmínkám realizace zásady proletářského internacionalismu v sovětské zahraniční politice po druhé světové válce, kdy vznikla světová socialistická soustava. Pro sovětskou zahraniční politiku se otázka vztahů mezi socialistickými zeměmi — vzhledem k objektivnímu postavení SSSR uvnitř vytvářející se socialistické soustavy — otázka koncepce těchto vztahů, stala jedním ze základních zahraničně politických úkolů. Je nesporné, že SSSR poskytl socialistickým zemím značnou pomoc v rozvoji jejich ekonomiky, kultury i v procesu zajištění jejich národní bezpečnosti, pomoc, která nemůže být snížena těmi nedostatky, které se v letech kultu osobnosti objevily ve vztazích SSSR k socialistickým zemím. V souvislosti s těmito nedostatky pak dr. Kotyk analyzoval objektivní podmínky vývoje socialistické soustavy počátkem padesátých let a poukázal i na zjednodušující teoretické představy o vztazích mezi socialistickými zeměmi, z nichž se vycházelo a které předpokládaly že vítězství dělnické třídy jednotlivých zemí bude v podstatě automaticky doprovázeno vytvořením zcela nových vztahů mezi státy a národy, odstraněním všech podstatných problémů z těchto vztahů. I v překonání tohoto zjednodušujícího pojetí, tkvícího svými kořeny již v prostředí Kominterny, a v překonání nedostatků počáteční fáze vývoje socialistické soustavy znamenalo období po Stalinově smrti a zvláště pak po XX. sjezdu počátek nové vývojové etapy. Ve velmi složité situaci mezinárodní a vnitropolitické učinila sovětská zahraniční politika spolu se zahraniční politikou většiny ostatních socialistických zemí podstatný krok k vypracování takové koncepce jednoty a spolupráce socialistických zemí, která by v maximální míře odpovídala objektivním podmínkám vývoje a umožňovala rozvoj světové socialistické soustavy jako celku i rozvoj jednotlivých zemí této soustavy. Koncepce, založená nikoli na popírání rozmanitosti v politice komunistických a dělnických stran, ale na jejich uznání. Zdůraznění významu jednoty socialistických zemí, s nímž se setkáváme v sovětské politice po říjnovém plénu ÚV KSSS v roce 1964, je vyjádřením snahy zajistit další rozvoj světové socialistické soustavy jako rozhodujícího faktoru mezinárodního vývoje a další růst jejího vlivu na tento vývoj.

Závěrečnou část svého referátu věnoval dr. Kotyk otázkám československo-sovětské spolupráce. Zdůraznil v této souvislosti, že spolupráce se Sovětským svazem zůstává a zůstane základní linií československé zahraniční politiky, což podtrhují ještě některé specifické rysy mezinárodního postavení Československa. Jsou to především zájmy národní bezpečnosti Československa. V důsledku spojeneckého svazku se Sovětským svazem se vývoj Československa stal po prvé v dějinách do jisté míry nezávislým na vývoji situace v Německu, což otevřelo i zcela nové možnosti československé zahraniční politiky. Dále jsou to zájmy ekonomického rozvoje Československa, kde převážná orientace našeho zahraničního obchodu na SSSR působí jako významný stabilizační činitel a rozhodující vnější faktor našeho hospodářského rozvoje. Připomeňme si, že ČSSR je nucena hledat takové partnery, kteří jsou ochotni dodávat nám v potřebném množství a skladbě především chybějící suroviny, různé materiály a potraviny a odebírat od nás výměnou za ně především hotové výrobky našeho zpracovatelského průmyslu. A je to právě Sovětský svaz, který má největší pochopení pro tyto naše problémy a který jako jediný ze zahraničních partnerů Československa skladbou výměny zboží napomáhá nejučinněji uspokojovat potřeby našeho národního hospodářství. Dr. Kotyk ukázal, že dnes odebírá SSSR polovinu našeho exportu strojů a zařízení, že ve vývozu do SSSR činí strojírenské výrobky téměř 63 %. V současné

době představuje dovoz sovětských surovin 43 % celkového našeho dovozu surovin, přičemž u jednotlivých druhů surovin je tento podíl ještě vyšší. Nyní se hledají nové cesty pro zvýšení účinnosti československo-sovětské hospodářské spolupráce. Podstatné je, že čs.-sovětské vztahy se po obsahové stránce nevyčerpávají již řešenými otázkami, ale že vývoj vnáší do těchto vztahů řadu nových momentů, které jsou vyvolány rozvojem obou zemí, rozvojem světové socialistické soustavy i některými tendencemi ve vývoji vztahů mezinárodních. Československo-sovětské vztahy nelze izolovat od tohoto širokého komplexu vnitřních i mezinárodních souvislostí určujících obsahovou náplň těchto vztahů. V této souvislosti poukázal dr. Kotyk i na některé nové momenty ve vývoji zahraničně politické spolupráce obou zemí. Připomenul, že v letech studené války v důsledku objektivních podmínek vývoje světového socialismu a zjednodušujících teoretických představ o vztazích mezi socialistickými zeměmi jednotlivé socialistické země ve skutečnosti neprováděly vlastní politiku, nevyužívaly svých specifických podmínek a možností v tomto směru a jejich činnost se ve sféře zahraničně politické omezovala jen na podporu sovětských návrhů. V současné době se však využívání specifických podmínek a možností jednotlivých socialistických zemí, a v tomto smyslu uskutečňování vlastní politiky stává nutností nejen z hlediska té či oné země, ale z hlediska socialismu jako celku. A to na základě složitého procesu sladování národních zájmů se zájmy internacionálními. Je pochopitelné, že v těchto nových podmínkách se i obsah československo-sovětské zahraničně politické spolupráce změnil. Úkolem ČSSR zůstává nejen podpora zahraničně politických návrhů SSSR, ale současně se objevil i nový úkol — pomáhat svou vlastní tvůrčí činností aktivně spoluvytvářet marxistickou koncepci zahraniční politiky socialistických zemí.

Slavnostní zasedání uzavřel krátkým závěrečným projevem ředitel ÚMPE dr. A. Šnejdárek. Znovu podtrhl především význam československo-sovětské vědecké spolupráce na úseku nejnovějších dějin a mezinárodních vztahů a potřebu jejího hlubšího rozvoje.